TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-10

KONU DESTAN-KONU ÖZETİ

DESTAN

Destan, toplumların geçmişinde derin izler bırakmış bir olayı, özellikle de yiğitlik ve olağanüstülükleri manzum olarak öyküleyici bir şekilde anlatan edebî türlerdendir. Kahramanların olağanüstü kişilikleri, içinden çıktıkları toplumun temel özellikleri ile oluşmuştur. Bu kahramanlar, aklın alamayacağı büyük işlerin üstesinden gelir. Destanlarda olay ve kişiler olmak üzere iki unsur ağırlıktadır. Zaman ve mekân unsurlarına ayrıntılı biçimde yer verilmez. Destanlar, ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerin ilk ürünleridir. Bu nedenle bu ürünlerde onları oluşturan toplumların tarihlerinden izler görülür.

Destanlar oluşumları bakımından doğal ve yapma destan olmak üzere ikiye ayrılır: Milletlerin yaşamında derin izler bırakan tarihsel ya da toplumsal bir olayın sözlü gelenekte olgunlaştıktan sonra destan geleneğini bilen biri tarafından derlenmesiyle oluşan destanlara **doğal destan** denir. Doğal destanların oluşumları üç safhada gerçekleşir. Birinci safha, tarihsel olayın ortaya çıktığı çekirdek dönemidir. Toplumun belleğinde derin ve sarsıcı izler bırakan bir olay, zaman içinde gelişerek büyür; farklı söyleyişlerle ve eklemelerle zenginleşir. İkinci safhada ozanlar toplumun dilinde zenginleşen ve efsaneleşen olayları düşsel dünyalarında geliştirerek saz eşliğinde dillendirirler. Destan yazıya geçmediği için bu dönemde de büyüyüp gelişmeye devam eder. Son safha, destan geleneğini bilen bir kişinin destanın tüm varyantlarını elde ettikten sonra destanı yeniden oluşturup yazıya geçirmesidir.

Yunanlıların *İlyada* dışında *Odysseia (Odisse),* İranlıların *Şehnâme,* Finlerin *Kalevala (Kalevala)*, Fransızların *Chanson de Roland (Şanson de Rölant),* Sümerlerin *Gılgamış*, Almanların *Nibelungenlied (Nibelungenlid)* , İngilizlerin *Beowulf (Biwolf),* İspanyolların *Le Cid (Lö sid),* Rusların *İgor,* Hintlerin *Ramayana* ve *Mahabharata (Mahabarata),* Japonların *Şinto* adlı destanları dünyaca ünlü doğal destanlara örnektir.

Herhangi bir tarihî olayın bir ozan tarafından destan kurallarına uygun olarak yazılmasıyla oluşan destanlara **yapma destan** denir. Tasso'nun (Taso) *Kurtarılmış Kudüs,* Ariosto'nun (Ariyosto) *Çılgın Orlando,* Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserleri İtalyan edebiyatının; Vergilius'un (Vercilyus) *Aeneis* adlı eseri Latin edebiyatının; Milton'ın (Miltın) *Kaybolmuş Cennet* adlı eseri İngiliz edebiyatının yapma destan örneklerindendir.

TÜRK DESTANLARI

Türk dili, edebiyatı ve tarihi için önemli bir kaynak niteliği taşıyan destanlar, Sözlü Edebiyat Dönemi ürünlerindendir. Türk destanları, Türklerin göçebe hayatı yaşamaları ve geniş coğrafi alanlara yayılmış olmaları sebebiyle ikinci oluşum safhasında kalmış, oluşumunu tamamlayamamıştır. Yani bir destan şairi tarafından yazıya geçirilmemiştir. O yüzden doğal Türk destanları manzum değildir. Bilinen yazılı Türk destanları daha çok İran, Çin, Arap, Moğol, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiş; oluşumlarından çok sonra yazıya geçirilmiştir.

Türk destanlarının pek çoğunda ortak olarak kullanılan bazı motifler vardır. Bu motifler arasında ışık, at, ağaç, su, çeşitli madenler (gümüş, altın, demir vb.), kurt, kadın, yada taşı, okyay, yaşlı adam sayılabilir.

Destanlar birdenbire ortaya çıkmış ürünler değildir. Bu ürünler, bir süreç içerisinde varlık kazanmıştır. Destanların oluşabilmesi için öncelikle o milleti derinden etkileyen bir olayın (savaş, göç, kıtlık vb.) yaşanması ve bunun dilden dile aktarılması gerekir. Ardından destan geleneğini bilen bir kişi tarafından bunlar derlenip bir araya getirilir.

Türk edebiyatında destanların sınıflandırılmasında coğrafi ve kültürel değişikliklerin yanı sıra din unsurunun da etkisi vardır. Bu bakımdan destanlar; İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları ve İslamiyet sonrası Türk destanları olarak sınıflandırılmıştır. İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları arasında Altay-Yakut Dönemi'nde *Yaradılış Destanı*; Saka Dönemi'nde *Alp Er Tunga Destanı* ve *Şu Destanı*; Hun Dönemi'nde *Oğuz Kağan Destanı* ve *Attila Destanı*; Kök Türk Dönemi'nde *Bozkurt Destanı* ve *Ergenekon Destanı*; Uygur Dönemi'nde ise *Türeyiş Destanı* ve *Göç Destanı* yer alır.

SORULAR

SORU 1:

Manzum, mensur veya manzum-mensur formda yapılandırılabilen ve kaynağı İslamiyet öncesine kadar uzanan - - - -; bir milletin bütün varlığını, elemlerini, kederlerini, sevinç ve zaferlerini, kısaca heyecanlarını hareketlendirir, milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşır ve bu çabaların hatıraları ile geçmişle gelecek arasındaki zamanı canlı ve taze tutar.

Bu parçadaki boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A) masallar B) türküler
C) destanlar D) savlar
E) şarkılar

Cevap: C

SORU 2:

Bu destan, MÖ 330-327 yılları arasında Türk illerinde hakanlık eden kahramanının hayatı ve faaliyetleri etrafında teşekkül etmiştir. Anlatıya göre Büyük İskender'in, Semerkant'ı geçip Batı Türkistan'ı istilaya başladığı sırada Balasagun yakınında kendi adı ile anılan bir kale yaptırmış ve İskender'e karşı bir mücadele vermiştir.

Bu parçada hakkında bilgi verilen destan aşağıdakilerden hangisidir?

A) Oğuz Kağan B) Ergenekon
C) Bozkurt D) Şu
E) Türeyiş

Cevap: D

SORU 3:

Aşağıdakilerden hangisi İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları için <u>söylenemez</u>?

A) Bu dönem destanları, dönemin sosyal ve kültürel hayatını yansıtmaktadır.

B) Destanlarda bozkurt, su, ağaç, ışık gibi bazı motifler kullanılmıştır.

C) Bu dönem destanları anonim bir nitelik taşımaktadır.

D) Destanlarda yavaş yavaş yabancı dillerin etkisi görülmeye başlanmıştır.

E) Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon ve Türeyiş destanları bu dönem ürünlerindendir.

Cevap: D